До разової спеціалізованої вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента – кандидата юридичних наук, доцента Рязанова Михайла Юрійовича на дисертацію Король Катерини Миколаївни «Загальноєвропейська правова ідентичність: теорія та практика» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність дослідження. Європейський Союз характеризується різноманітністю національних правових систем та культурних проявів, що безумовно створює складнощі в протіканні інтеграційних процесів. Європейський Союз, як політична та економічна спільнота, прагне до створення єдиного правового простору, що забезпечує правову єдність і стабільність у межах його юрисдикції. Сьогодні формування єдиного європейського правового простору є вкрай необхідним. Важливим аспектом є здатність різних правових систем співіснувати та співпрацювати в межах загальноєвропейського правового простору, забезпечуючи при цьому збереження ідентичності кожної з них. Дослідження загальноєвропейської правової ідентичності особливо ефективне для досягнення подолання викликів, що сьогодні постали перед європейською спільнотою.

Загальноєвропейська правова ідентичність базується на правових цінностях, таких як права людини, верховенство права та демократичні принципи. Актуальним дослідження цього поняття є також для України, що зараз знаходиться в процесі адаптації до європейських стандартів.

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій,

сформульованих у дисертації. Дисертація Король К. М. характеризується комплексним підходом до аналізу теоретичних і практичних аспектів загальноєвропейської правової ідентичності. Слід відмітити високий рівень методологічної обґрунтованості на всіх етапах дослідження. Дисертанткою розроблено методологію щодо аналізу правової ідентичності, яка враховує багатоаспектність цього феномену, застосовано загальнонаукові методи дослідження, такі як аналіз та синтез, метод аналогії, контент-аналіз. Крім того, в рамках дослідження, автор використала історичний, порівняльний, міждисциплінарний, аксіологічний, цивілізаційний та антропологічний підходи, а також принципи історизму, поєднання об'єктивного та суб'єктивного, системності, комплексності, діалектики та поєднання раціонального та нераціонального.

Дисертація складається з трьох основних розділів. У першому розділі детально проаналізовано генезу поняття правової ідентичності, включаючи методологічні основи та теоретичну характеристику даного терміну. Обґрунтовано визначення і виявлено характеристики правової ідентичності, серед них: ознаки, компоненти, функції.
У другому розділі проведено комплексне дослідження чинників і критеріїв формування загальноєвропейської правової ідентичності, а також механізми її становлення і роль правових цінностей у цьому процесі.
Третій розділ присвячений практичним аспектам реалізації загальноєвропейської правової ідентичності, включаючи аналіз європейського права, сучасних викликів та специфіку становлення правової ідентичності в Україні. Розділ містить цінний емпіричний матеріал та рекомендації для подальшого розвитку загальноєвропейської правової ідентичності, в тому числі в Україні.

Дисертаційне дослідження характеризується високим рівнем теоретичної та методологічної обґрунтованості, а також практичною значимістю. Особливо цінною, варто зазначити, є практична частина роботи - в ході аналізу

реалізації правової ідентичності в країнах-членах ЄС та в Україні авторкою надано корисні рекомендації для правознавців.

Наукова новизна положень, що виносяться на захист. Наукова новизна дисертаційної роботи обумовлена тим, що вона є першим комплексним дослідженням феномену поняття загальноєвропейської правової ідентичності, в якому сформовані важливі для науки висновки. З числа результатів, що визначають наукову новизну проведеного Король К. М. дисертаційного дослідження треба виокремити наступні:

- авторкою встановлено, що європейське право відіграє роль каталізатора у формуванні загальноєвропейської правової ідентичності. Концепція європейської інтеграції передбачає створення спільного правового простору, де країни-члени спільно розробляють правові рішення та формують єдину нормативну базу, що сприяє гармонізації законодавства між країнами-членами та зближенню їхніх правових систем. Європейське право впливає на формування загальноєвропейської правової ідентичності шляхом встановлення спільних стандартів і цінностей, що визнаються та приймаються усіма країнами-членами Європейського Союзу, зокрема, принципів демократії, прав людини, правової держави;
- досліджено ґенезу поняття правової ідентичності, в рамках комплексного підходу, який забезпечує повноту та глибокий аналіз;
- виявлено особливості механізму становлення загальноєвропейської правової ідентичності, які полягають у існуванні спільних основних складових, які мають історичний, релігійний, культурний та правовий характер, що включають в себе: римські правові традиції (наприклад, використання римського права як основи цивільного права, яке стало базовим для правових систем багатьох європейських країн), католицьке канонічне право, договірна форма права, спільні цінності, цілі та завдання, стандартизація правових норм та процедур.

- досліджено практичні аспекти реалізації загальноєвропейської правової ідентичності, що відображається у детальному аналізі проблематики щодо міграції, культурної різниці та кризи довіри до європейських інституцій;
- визначено та систематизовано концептуальні критерії формування загальноєвропейської правової ідентичності, а саме: наявність спільних цінностей та принципів, спільна правова спадщина, правова інтеграція, взаємопроникнення культур і традицій, а також політична воля та підтримка.

Слід позитивно оцінити, сформульоване авторкою визначення поняття загальноєвропейської правової ідентичності, яке представляє собою усвідомлення особою своєї належності до єдиного правового простору Європи та прийняття загальноєвропейських норм і цінностей, що визначають її правову поведінку, яка ґрунтується на свідомому включенні в систему європейського права.

Практичне значення отриманих результатів. Висновки та положення дисертаційного дослідження Король К. М. можуть бути використані у *науково-дослідницькій сфері* для подальшого дослідження проблем, що стосуються теоретичних та практичних аспектів загальноєвропейської правової ідентичності. *У правотворчій діяльності* - для гармонізації національного законодавства з правом ЄС, розробки нових законодавчих актів, підвищення правової обізнаності та підтримки міжнародного співробітництва, сприяючи зміцненню загальноєвропейських правових стандартів і цінностей. *У правозастосовній діяльності* - для забезпечення узгодженості судових рішень з європейськими стандартами, підвищення професійної кваліфікації правників, моніторингу дотримання прав людини, а також для удосконалення процедур правосуддя та зміцнення верховенства права.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Король К. М., варто зазначити, що окремі положення, висновки, рекомендації дисертації потребують додаткової аргументації.

1. В роботі авторка неодноразово акцентує увагу на інтеграції національних правових систем у європейський простір. У зв'язку цим постає питання, яким чином різні правові системи можуть взаємодіяти з європейськими стандартами без втрати своєї унікальності?
2. В контексті інтеграції національних правових систем у європейський простір, авторкою слушно приділено увагу основним засадам, завдяки яким формується загальноєвропейська правова ідентичність, та з ряду яких авторка виоркемлює правові цінності Європейського Союзу. Такий підхід авторки, дозволяє порушити питання про те, як ці цінності адаптуються до специфічних національних правових систем, та як специфіка національних правових систем впливає на процес формування спільної правової ідентичності?
3. Стосовно формування загальноєвропейської правової ідентичності, слід відзначити, що в роботі більшою мірою розглядаються правові аспекти, в той час як, попри згадуваність у роботі про політичні та соціальні фактори, які також можуть впливати на цей процес, вони не отримали достатньої уваги. Відповідно, до авторки виникає питання, стосвоно того, які політичні та соціальні обставини можуть змінювати або впливати на формування загальноєвропейської правової ідентичності та яким чином ці фактори можуть коригувати або перешкоджати процесу формування загальноєвропейської правової ідентичності?
4. У п. 3.2. авторка зазначає, що викликом для формування загальноєвропейської правової ідентичності постає криза недовіри до європейських інституцій, що виникає з різних причин, таких як

економічні труднощі, міграційні кризи, політичні суперечки тощо. І той факт, що сьогодні можна стверджувати, що міжнародне безпекове середовище перебуває в стані глибокої кризи, породжує наступне питання: які перспективи розвитку загальноєвропейської правової ідентичності в умовах змінюваного політичного і правового середовища, та які можливі зміни в міжнародній політиці та внутрішньоєвропейські тенденції можуть вплинути на цю ідентичність у майбутньому?

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Резюмуючи, можна стверджувати, що дисертація Король К. М. є самостійним, завершеним науковим дослідженням, в якому авторка змогла розв'язати нові теоретичні і практичні завдання щодо дослідження феномену загальноєвропейської правової ідентичності, механізму його формування. Дисертаційна робота демонструє високий рівень знань авторки, вона добре структурована та логічно побудована. Порушень вимог академічної доброчесності не встановлено. Авторкою використано широку джерельну базу у вигляді сучасних праць вітчизняних та іноземних авторів.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Узагальнюючи викладене, дисертація «Загальноєвропейська правова ідентичність: теорія та практика» є самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачем особисто, містить нові науково-обґрунтовані теоретичні результати проведених нею досліджень, що мають важливе значення для розвитку науки. Вона відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також Вимогам

до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її авторка – Король Катерина Миколаївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:
доцент кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцент **Михайло РЯЗАНОВ**